

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/86040>

Please be advised that this information was generated on 2019-06-25 and may be subject to change.

de bouw van sporthallen en buurthuizen. Ook stimuleerde hij amateurkunst en kunstzinnige vorming. Om zijn persoonlijke betrokkenheid te demonstreren bezocht de minister regelmatig sportwedstrijden en kunstuitvoeringen. Het budget van cultuur, sport- en recreatievoorzieningen werd onder zijn ministerschap aanzienlijk verhoogd.²¹⁶ Vrolijk werd overigens regelmatig geconfronteerd met controverses over uitingen van moderne, provocerende kunst. Zo werd hij, samen met minister van Justitie Samkalden, in 1965 en 1966 gedwongen tot het innemen van een standpunt over publicaties van de schrijver Van het Reve.²¹⁷

Staatssecretaris Egas vond dat maatschappelijk werk door 'solidariteit en dienstverlening' een bijdrage moest leveren aan de 'democratisering van de cultuur' en aan de vernieuwing van de samenleving. De kritiek vanuit de Kamer bleef grotendeels dezelfde als in de periode-Schouwenaar: er moest onderzoek worden gedaan naar de reikwijdte van maatschappelijk werk en de samenwerking tussen instellingen moest beter worden gecoördineerd.²¹⁸

Na de val van het kabinet-Cals keerde Klompé terug op haar oude departement. Haar belangrijkste missie bestond uit de afronding van de Omroepwet. In januari 1967 verdedigde ze het voorstel-Vrolijk met succes in de Tweede Kamer en eind februari ging ook de Eerste Kamer akkoord.²¹⁹

Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen

Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen was in 1963 uitgegroeid tot een zeer groot departement.²²⁰ Door de verbreding van de toegang tot het onderwijs was 'doorleren' na het middelbaar onderwijs voor meer mensen weggelegd dan ooit tevoren. Om alle studenten te kunnen onderbrengen moesten de onderwijsfaciliteiten worden uitgebreid. Zo werd op 14 september 1963 een nieuwe technische hogeschool in Enschede geopend.²²¹ In 1965 volgde het besluit tot de stichting van een zevende medische faculteit om het tekort aan plaatsen voor aspirant-studenten geneeskunde te verkleinen.²²² Daarnaast namen de uitgaven voor studiebeurzen en -toelagen sterk toe en stegen de lerarensalarissen ten gevolge van de 'Toxopeus-ronden'. Dat alles had grote financiële consequenties. Was het aandeel van de post Onderwijs in de totale rijksuitgaven in 1956 nog ruim 11%, tien jaar later was dat gestegen tot ruim 21%. Binnen de onderwijsbegroting vond een sterke verschuiving plaats: in de periode 1956-1966 steeg het aandeel van het wetenschappelijk onderwijs van 10 naar 24%.²²³

Na de formatie van het kabinet-Marijnen trad Bot (KVP), die in het kabinet-De Quay als staatssecretaris van Binnenlandse Zaken verantwoordelijk was geweest voor Nieuw-Guinea, aan als minister. Het ontbrak hem aan kennis van het onderwijsveld. Het contrast met zijn voorganger Cals, die in tien jaar ministerschap een grote hoeveelheid onderwijswetgeving had gerealiseerd, kon niet groter zijn. Het gemis aan ervaring met het onderwijsveld van de minister, die zelf wetenschapsbeleid, pers en het brisante omroepbeleid voor zijn rekening nam, werd gecompenseerd door twee staatssecretarissen.²²⁴ Grosheide (ARP), adjunct-secre-

taris van de Schoolraad voor de scholen met de Bijbel, werd verantwoordelijk voor alle onderwijsafdelingen behalve het hoger onderwijs. Vanwege zijn leeftijd (33 jaar) en uitstraling werd hij 'Kind van Staat' genoemd. *NRC*-journalist E. Nordlohne, later hoofd voorlichting op het departement, vond hem 'een woest knappe man en een opeenstapeling van kennis. Maar zijn presentatie was wel wat droog.'²²⁵ In december 1963 werd Grosheide in de Kamer door de *PVDA* kritisch bejegend vanwege zijn eerdere oppositie tegen de Mammoetwet; als staatssecretaris was hij nu verantwoordelijk voor de uitvoering van de wet. Grosheide beloofde daarop een loyale uitvoering van de wet. Hij zou als staatssecretaris aanblijven tot juli 1971.

Middelbareschoolrector Van de Laar (*KVP*) werd als staatssecretaris belast met cultuurzaken, jeugdvorming en volksontwikkeling. Ook op deze terreinen investeerde het kabinet-Marijnen, mede om tegemoet te komen aan de sinds de invoering van de vijfdaagse werkweek toegenomen vrije tijd.²²⁶ Van de Laar stelde zich ten doel zo veel mogelijk mensen met kunst in aanraking te laten komen. Daarnaast vond hij dat de politiek de kunstenaars in staat moest stellen zich in vrijheid te ontplooien, 'ook als zij soms in eerste instantie door weinigen wordt verstaan'.²²⁷ Van de Laar bleef door de overgang van de cultuurzaken naar *CRM*, in 1965, slechts één kabinetperiode aan.

In 1964 nam de Kamer een wijziging van de Wet op het Lager Onderwijs aan, waardoor niet alleen gemeenten maar ook ouders een openbare school konden oprichten. Ook kregen scholen de mogelijkheid medezeggenschapsraden in te stellen. Opvallend was de aanneming van het amendement van de *ARP*'er J.A. van Bennekom, dat compensatie voor de bijdrage voor oudercommissies, ouderraden en schoolraden voor bijzonder onderwijs gelijkstelde aan die voor het openbaar onderwijs. Voor de openbare scholen draaide de gemeente op voor deze kosten. De compensatie kostte ongeveer twee kwartjes per leerling, in totaal bijna een miljoen gulden. Grosheide ontraadde het amendement, toch nam de Kamer het aan met 56 – de fracties van *KVP*, *ARP* en *CHU* – tegen 51 stemmen.²²⁸ Vanwege de financiële gevolgen van het amendement had Grosheide om kabinetsoverleg moeten vragen, meende Witteveen vervolgens in de ministerraad. Justitieminister Scholten nam het voor de staatssecretaris op; aanhouding van het amendement zou de kwestie alleen maar politiek gewichtiger maken.²²⁹

In een poging de kosten van het onderwijs te verlagen stelde Bot najaar 1964 een verhoging van het collegegeld en het schoolgeld voor kleuters voor. Bij de behandeling van de onderwijsbegroting in de commissie werd al snel duidelijk dat de Kamer deze maatregelen niet zou aanvaarden. P. Vis (*PVDA*) vond het 'verbijsterend, dat een Minister van Onderwijs kennelijk aan de druk van Financien heeft toegegeven en zulk een onjuist, ondeugdelijk en schadelijk middel voor zijn rekening heeft durven nemen'.²³⁰ Bot zag zich gedwongen met alternatieven te komen, waaronder het uitstel met vier maanden van de invoering van de tweede fase van de leerlingenschaalverlaging bij het lager onderwijs. Hiermee kwam een

bedrag van ruim 6 miljoen gulden op de begroting vrij – niet genoeg om het begrotingsgat te dichten.²³¹

De tekorten kwamen op het bord van VU-hoogleraar en Eerste Kamerlid Diepenhorst (ARP), die na de val van het kabinet-Marijnen aantrad als minister van Onderwijs en Wetenschappen; Kunsten en Volksontwikkeling waren opgegaan in CRM. Diepenhorst was een begaafd wetenschapper en redenaar, maar was niet goed thuis in de openbare financiën. Op het departement ging de mare dat ambtenaren hem hadden gezegd dat de cijfers aan de raamkant de inkomsten waren en die aan de deurkant de uitgaven. Dat ging goed totdat de minister zijn bureau omdraaide.²³² Diepenhorst had vooral aan het hoger onderwijs een zware dobber. In 1966 leek hij vanwege zijn wetsvoorstel voor de invoering van een numerus clausus voor studenten geneeskunde aan te sturen op een crisis, maar het debat liep met een sisser af.²³³

Tijdens de begrotingsdebatten keerden steeds dezelfde onderwerpen terug. Zo waren er nog altijd te weinig klaslokalen, moesten de salarissen van onderwijzers omhoog en het aantal leerlingen per klas omlaag, en kwam het hoger onderwijs altijd geld tekort. Van Someren-Downer (VVD) verzuchtte dat ‘men tussen de *Handelingen* van de onderwijsbegroting wel een carbonpapiertje kon leggen, want elk jaar kwam hetzelfde lijstje van verlangens terug’.²³⁴

Als gevolg van de studententoeename stegen de uitgaven voor de rijksstudietoelagen. Bedroegen die in 1964 nog 36 miljoen gulden, voor 1966 werd in totaal 67 miljoen gereserveerd. Ook de renteloze voorschotten namen in die tijd toe van 28 naar 48 miljoen gulden. Daarbij steeg het bedrag dat in beurzen werd uitgekeerd aanzienlijk.²³⁵ Een commissie onder leiding van voormalig Onderwijsraadvoorzitter F.L.R. Sassen bracht najaar 1966 een rapport uit dat de grondslag vormde voor een nieuwe studietoelagerегeling. De nieuwe criteria leverden een bezuiniging op van 19 miljoen gulden. Toen het ministerie in juli 1966 de nieuwe normen bekendmaakte, volgden onmiddellijk Kamervragen.²³⁶ Tegenover de wens van het kabinet de rijksstudietoelagen niet verder te verhogen stond het verlangen bij de studenten naar een ‘studieloon’, waardoor onafhankelijkheid van de ouders gegarandeerd werd. Op 28 september hielden studenten een mars in Den Haag om te protesteren tegen de voorgestelde maatregelen. Zo’n duizend studenten kwamen met de trein, voor de gelegenheid omgedoopt tot ‘armoe-expres’, van Amsterdam naar Den Haag om zich aan te sluiten bij de andere demonstranten. Tijdens de rumoerige mars werd een rookbom gegooid.²³⁷

In de Tweede Kamer waren veel sprekers op de hand van de studenten. PVDA-fractievoorzitter Nederhorst merkte bij de algemene beschouwingen in oktober 1966 op dat het kabinet ‘de vreemde eigenschap [bezat] om plompverloren te komen aanzetten met beslissingen, die verkeerd vallen, terwijl het naderhand, als een storm van kritiek zijn werk al heeft gedaan – te laat –, tot de erkenning komt, dat een andere oplossing de voorkeur verdient’.²³⁸ VVD-leider Toxopeus herinnerde aan de ‘roerende woorden’ over de grotere toegangsmogelijkheden van hoger en wetenschappelijk onderwijs en de pleidooien voor ‘een voortvarend wetenschaps-

beleid' in de troonrede van 1965, die nu gevolgd werden door de 'bar koude douche' van het nieuwe toelagebeleid.²³⁹ Bij de behandeling van de onderwijsbegroting eind december 1966 – het kabinet-Zijlstra was inmiddels aangetreden – nam de Kamer tegen de zin van Diepenhorst de motie-Vermooten (PVDa) aan, waarin aangedrongen werd op een nieuwe overgangsmaatregel die voor midden-groepen gunstiger was. Een definitieve regeling voor het studiejaar 1967-1968 was een zaak voor het volgende kabinet, vond een Kamermeerderheid. Slechts de regeringsfracties KVP en ARP stemden tegen de motie. Op 6 februari 1967 lichtte Diepenhorst het parlement schriftelijk in over de normen voor de vaststelling van de rijksstudietoelagen voor het volgende studiejaar. De regeling was ten opzichte van de vorige gunstiger voor studenten met een baan en voor gehuwde studenten.²⁴⁰

Vlak vóór de verkiezingen van 1967 behandelde Grosheide de ontwerp-Overgangswet Voortgezet Onderwijs. Deze wet was noodzakelijk voor de invoering van de Mammoetwet, die beoogd was voor 1 augustus 1968. Technische problemen vertraagden de behandeling van het in januari 1966 ingediende wetsvoorstel, zodat het in de laatste twee dagen voor het verkiezingsreces in sneltreinvaart door de Kamer moest worden gejaagd. Ofschoon de ARP-fractie zich altijd verzet had tegen de Mammoetwet, wilde woordvoerder Van Bennekom 'niet pruilend aan de kant blijven mokken'. De staatssecretaris kon dus op de steun van zijn partijgenoten rekenen. Van Someren-Downer (VVD) vond de financiële implicaties van het wetsontwerp echter zo onduidelijk, dat ze met een motie afdwong dat ook de minister van Financiën op de tweede dag van de behandeling achter de regeringstafel zou aanschuiven. De liberalen bleven, ondanks de inbreng in het debat van Zijlstra, tegen het wetsontwerp. Van Someren vond het onvoldragen en een zaak voor het volgende kabinet. Ook de SGP-fractie en de voormalig BP'er Voogd stemden tegen het wetsontwerp, dat met zitten en opstaan werd aangenomen.²⁴¹ Op 28 juni 1967 stemde ook de Eerste Kamer in met het ontwerp.²⁴²